

بررسی رابطه نرخ سود تسهیلات بانکی بر سرمایه گذاری غیر دولتی در بخش صنعت و معدن

روح الله محمدی

(فوق لیسانس مهندسی سیستم های اقتصادی)

رسول مرادی

(فوق لیسانس مهندسی سیستم های اقتصادی و کارشناس بانک پارسیان)

تسهیلات صورت می گیرد.

اما چندی پیش طرحی تحت عنوان منطقی کردن نرخ سود تسهیلات بانکی متناسب با نرخ بازده در بخش های گوناگون اقتصادی با تاکید بر نظام بانکداری اسلامی در مجلس به تصویب رسید که بر اساس ماده واحده آن، دولت موظف است طی دوره زمانی مشخص از تاریخ تصویب این قانون درباره کاهش نرخ سود تسهیلات بانکی (اعم از بانک های دولتی و خصوصی) اقدام کند به نحوی که در خاتمه مدت، ۴/۵ درصد از نرخ سود متوسط تسهیلات کاسته شود. یکی از اهداف اصلی طرح، افزایش تقاضا برای سرمایه گذاری در کشور می باشد چرا که به اعتقاد برخی، یکی از عمده ترین موانع سرمایه گذاری در کشور بالا بودن نرخ سود تسهیلات بانکی بوده است در حالی که به اعتقاد مخالفان طرح، نرخ سود تسهیلات بانکی به عنوان یک متغیر تأثیر گذار بر رشد و توسعه بخش های مختلف اقتصادی، از جمله تولید و سرمایه گذاری بخش خصوصی، صنعت و ... مطرح نبوده و تأثیر چندانی بر تولید بخش های مذکور ندارد. این در حالی بوده که الزام دولت و بانک مرکزی به تغییر نرخ های سود بانکی از طرف نهاد قانون گذار، با قوانین جاری کشور در زمینه بانکداری و اجرای سیاست پولی در تضاد است. علاوه بر شبهه قانونی فوق، اصولاً بر اساس مفاد قانون عملیات بانکداری بدون ربا، تعیین دستوری نرخ های سود بانکی، بدون توجه به شاخص های اقتصادی و تحولات اقتصاد کلان، مردود است.

۱- مروری بر ادبیات موضوع

در ادبیات اقتصادی مباحث مشخص در مورد سرمایه گذاری آمده است. هر چند که این مباحث با مفروضات مرتبط با آن درست است اما دنیای واقعی بسیار پیچیده تر از دنیای نظریه است و لذا ضروری است که نظریات عمومی اقتصادی در ابتدا توضیح داده شود و سپس این نظریات با دنیای واقعی انطباق

این مقاله رابطه بین نرخ سود تسهیلات بانکی و میزان تقاضا برای دریافت وام توسط بخش غیر دولتی به منظور سرمایه گذاری در بخش صنعت و معدن در یک دوره زمانی ۲۴ ساله را مورد بررسی قرار داده است. بر اساس نتایج تحقیق میزان تقاضا برای دریافت وام بدون توجه به تغییرات نرخ سود بانکی، حتی در نرخ های قبل از کاهش در بخش صنعت و معدن در سطح نسبتاً بالایی قرار داشته و کاهش نرخ سود تسهیلات بانکی روند تقاضا برای تسهیلات بانکی را افزایش داده که این امر بدون در نظر گرفتن سایر عوامل، منجر به عدم تناسب عرضه و تقاضا و تغییر در ترکیب سپرده ها خواهد شد.

مقدمه

یکی از مباحث اساسی و مهم همه اقتصادها، سطح نرخ سود تسهیلات بانکی و تغییرات آن است. نرخ بالای سود تسهیلات بانکی، عملاً باعث افزایش شدید هزینه واقعی تأمین منابع مالی است. این امر در کنار سایر محدودیت های بخش اقتصاد به اختلال در فعالیت صنایع کشور و به ویژه

بنگاه های کوچک و متوسط که از بازدهی پایینی برخوردارند، انجامیده است. از سوی دیگر بالا بودن میزان سود تسهیلات اعطایی بانک ها موجب می شود که توجه اقتصادی طرح های سرمایه گذاری در بخش های تولیدی که عموماً از بازده کمتری نسبت به بخش های بازرگانی و خدماتی برخوردارند، کاهش یابد.

در نظام بانکداری بدون ربا، ایران، سودهای بانکی (اعم از سود سپرده های سرمایه گذاری و تسهیلات بانکی) توسط بانک مرکزی مشخص می شود و همواره سقفی برای بانک های عامل مشخص و اعلام می شود که بر اساس آن، جذب و تجهیز منابع و اعطای

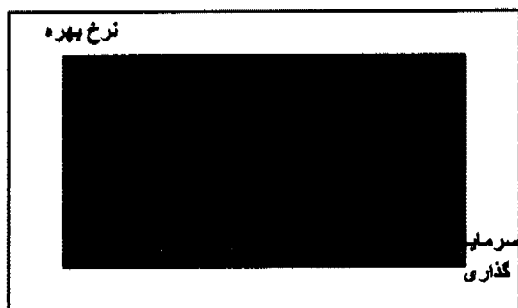
داده شود. در این قسمت ابتدا به نظریات کلی و عمومی پرداخته می‌شود: مهمترین عاملی که در سرمایه گذاری اثر دارد، نرخ بهره است. از آنجا که سرمایه گذاری یا از محل وام دریافتی از بانکها تأمین می‌شود و یا از وجوه سرمایه شخصی استفاده می‌شود، لذا با کاهش نرخ بهره، سرمایه گذاری افزایش می‌یابد و با افزایش نرخ بهره قاعدتاً سطح سرمایه گذاری کاهش می‌یابد. این بحث ساده ترین مدل سرمایه گذاری را به صورت زیر نشان می‌دهد:

$$i = i(i)$$

که در آن همانطوری که نمودار زیر نشان می‌دهد، با افزایش نرخ بهره، سطح سرمایه گذاری برنامه ریزی شده کاهش می‌یابد. این چار چوب نظری ساده را می‌توان با گسترش مفهومی منحنی توسعه داد. مثلاً اگر به جای نرخ بهره، هزینه های سرمایه گذاری را منظور کنیم بیشتر به عالم واقعیت نزدیک می‌شویم. یکی از دلایلی که در ادبیات اقتصادی تنها نرخ بهره در تابع سرمایه گذاری منظور می‌شود ثبات شرایط

اجتماعی و سیاسی کشورهای غربی است. یعنی متغیرهای اجتماعی و سیاسی هزینه سرمایه گذاری را بالا نمی‌برد. در حالی که این موضوع در کشورهای در حال توسعه و از جمله در کشور ایران به این سادگی نیست و متغیرهای متعدد دیگری سرمایه گذاری را تحت تأثیر قرار می‌دهد. در

نمودار (۱) رابطه بین سرمایه گذاری و نرخ بهره

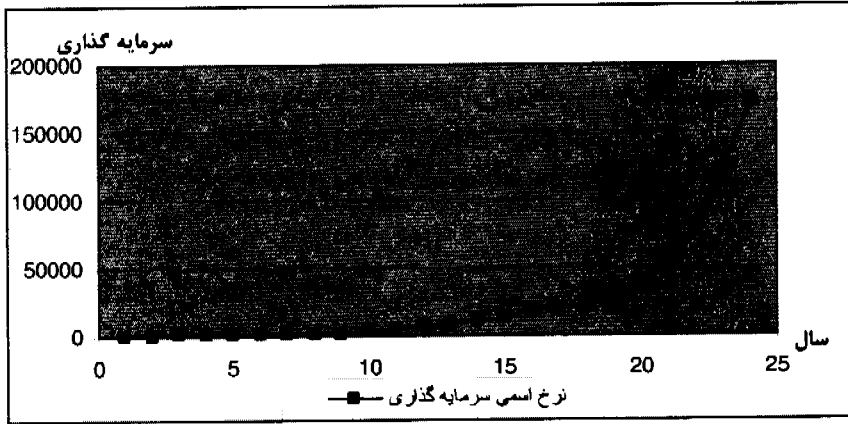

جدول (۱) میزان سرمایه گذاری غیر دولتی و نرخ سود تسهیلات بانکی در بخش صنعت و معدن در ۲۴ سال اخیر

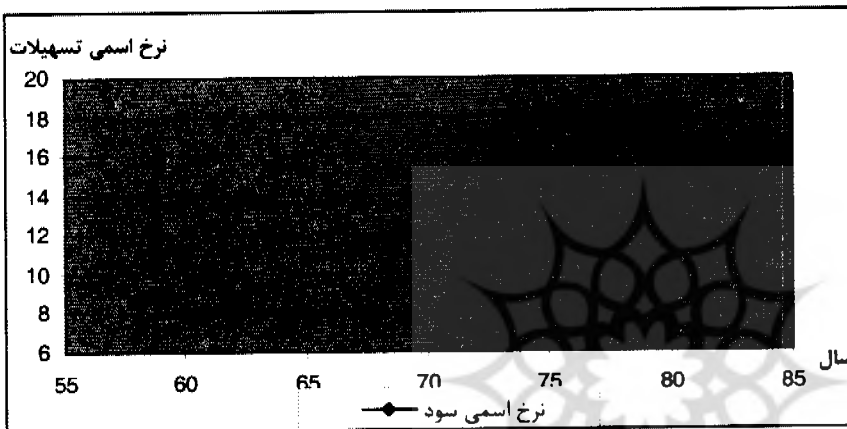
سال	نرخ سود تسهیلات بانکی	تسهیلات اعطایی بانکی و موسسات اعتباری	نرخ تورم سالانه
۱۳۶۰	۶-۱۰	۶۵۸.۹	۲۲.۸۰
۱۳۶۱	۶-۱۰	۷۱۰.۵	۱۹.۲۰
۱۳۶۲	۶-۱۰	۸۶۸.۰	۱۴.۸۰
۱۳۶۳	۶-۱۰	۹۲۷.۹	۱۰.۵۰
۱۳۶۴	۶-۱۰	۹۸۱.۰	۶.۸۶
۱۳۶۵	۶-۱۰	۱۰۵۰.۲	۲۳.۷۰
۱۳۶۶	۶-۱۰	۱۰۷۶.۵	۲۷.۷۰
۱۳۶۷	۶-۱۰	۱۴۱۳.۵	۲۸.۹۰
۱۳۶۸	۶-۱۰	۲۰۲۷.۶	۱۷.۴۴
۱۳۶۹	۱۱-۱۳	۳۰۷۹.۸	۸.۹۵
۱۳۷۰	۱۱-۱۳	۴۸۳۹.۶	۲۰.۷۰
۱۳۷۱	۱۳	۶۹۸۴.۷	۲۴.۳۵
۱۳۷۲	۱۶-۱۸	۹۱۷۱.۴	۲۲.۸۵
۱۳۷۳	۱۶-۱۸	۱۱۱۹۷.۷	۴۵.۲۰
۱۳۷۴	۱۷-۱۹	۱۳۰۵۲.۷	۴۹.۴۰
۱۳۷۵	۱۷-۱۹	۱۷۷۲۱.۱	۲۳.۲۰
۱۳۷۶	۱۷-۱۹	۱۹۱۲۵.۰	۱۷.۳۰
۱۳۷۷	۱۷-۱۹	۲۳۲۸۵.۲	۲۰.۰۰
۱۳۷۸	۱۷-۱۹	۳۰۲۵۹.۲	۲۰.۱۰
۱۳۷۹	۱۷-۱۹	۳۹۹۱۳.۲	۱۶.۷۰
۱۳۸۰	۱۶-۱۸	۵۸۱۹۱.۸	۱۲.۷۰
۱۳۸۱	۱۵-۱۷	۸۱۴۷۰.۶	۱۲.۴۰
۱۳۸۲	۱۶	۱۲۱۲۶۷.۴	۱۶.۵۰
۱۳۸۳	۱۵	۱۷۲۶۰۰.۷	۱۴.۸۰

منبع: بانک مرکزی ج.ا.ا.

نمودار (۲) روند تسهیلات اعطائی بانکها به بخش غیر دولتی در بخش صنعت و معدن

نمودار (۳) روند نرخ سود تسهیلات بانکی در بخش صنعت و معدن

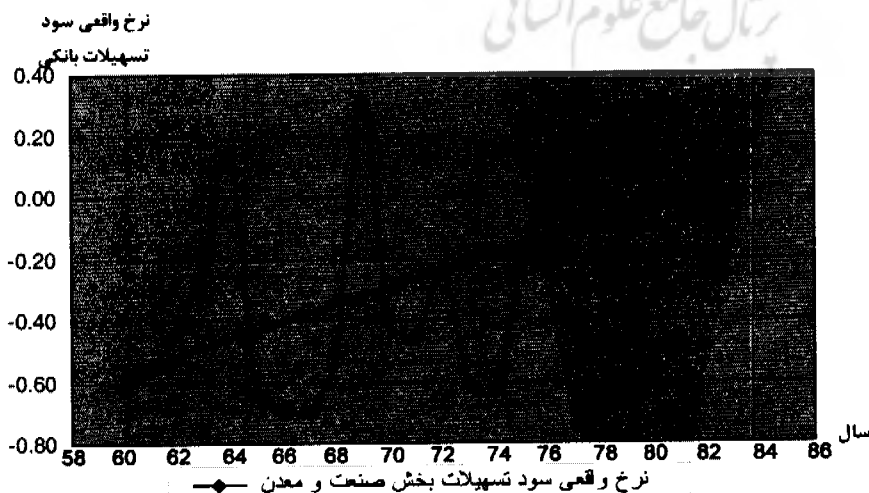

معدن

به منظور بررسی رابطه بین نرخ سود تسهیلات بانکی و تقاضای وام برای سرمایه گذاری توسط بخش غیر دولتی، با استفاده از آمارهای دوره زمانی ۸۳-۱۳۶۰، میزان سرمایه گذاری بخش غیر دولتی به صورت تابعی

اقتصادی و کاهش نسبی تورم، شورای پول و اعتبار هر ساله اقدام به کاهش تدریجی نرخ های سود تسهیلات نموده است. در روند فوق تغییرات نرخ سود تسهیلات بانکی بخصوص در سال های اخیر، تقریباً متناسب با تغییرات نرخ تورم صورت گرفته است.

نمودار (۴) روند نرخ واقعی سود تسهیلات بانکی در بخش صنعت و معدن در ۲۴ سال اخیر

منبع: جدول (۱)

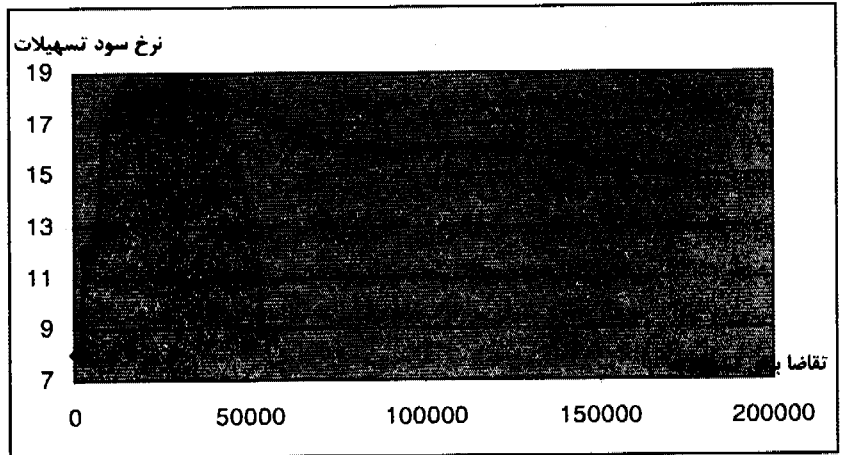
ادبیات اقتصادی نیز تنها به عامل نرخ بهره اشاره نمی شود، بلکه عوامل مهم دیگری نیز سرمایه گذاری را تحت تأثیر قرار می دهند که مهمترین آنها عبارتند از: ریسک سرمایه گذاری، انتظارات، هزینه کالاهای سرمایه ای، نوآوری ها و تکنولوژی و رفتار نظام مالیاتی با مخارج سرمایه گذاری و ...

۲- روند سرمایه گذاری غیر دولتی و نرخ سود تسهیلات بانکی در بخش صنعت و معدن

به منظور بررسی روند سرمایه گذاری غیر دولتی و نرخ سود تسهیلات بانکی در بخش صنعت و معدن، اطلاعات مربوطه در ۲۴ سال اخیر با استفاده از آمارهای رسمی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران گردآوری شده است: با توجه به جدول فوق روند سرمایه گذاری غیر دولتی و روند نرخ سود تسهیلات بانکی به صورت نمودارهای (۲)، (۳) و (۴) خواهد بود: همانطور که روند نرخ اسمی سود تسهیلات بانکی در بخش صنعت و معدن نشان می دهد، پس از سال ۶۸ نرخ اسمی سود تسهیلات همزمان با افزایش نرخ تورم روند صعودی به خود گرفته و پس از سال ۷۴ این نرخ تا سال ۷۹ ثابت مانده است. بعد از آن طی سال های اخیر نیز با توجه به روند بهبود اوضاع

اما نرخ واقعی سود تسهیلات بانکی^(۱) در این بخش به جز موارد معدودی از سال ۱۳۶۰ تا ۱۳۷۵ همواره منفی بوده است این نرخ منفی ناشی از پائین بودن نرخ اسمی سود تسهیلات بانکی در مقابل نرخ بالای تورم در سال های مذکور است. پس از سال ۱۳۷۵ با کنترل تقریبی نرخ تورم، نرخ اسمی سود تسهیلات بانکی در بخش صنعت و معدن افزایش یافته که منجر به مثبت شدن تقریبی نرخ واقعی سود تسهیلات بانکی شده است.

۳- بررسی رابطه بین نرخ سود تسهیلات بانکی و تقاضای سرمایه گذاری در صنعت و

منبع: جدول (۱)

از نرخ سود تسهیلات بانکی فرض شده است:

$$I = \alpha + \beta r + U$$

نتایج حاصل از تخمین مدل یاد شده به روش OLS و با استفاده از نرم افزار Eviews به شکل زیر می باشد:

$$I = 127 + 26.26r$$

$$t: (2/04) (3/92)$$

$$R^2 = 0/976$$

$$D.W = 1/70$$

$$F\text{-statistics} = 183/2$$

در مدل اخیر نسبت های (t) در سطح اطمینان ۹۰ درصد معنی دار بوده، R^2 مدل نیز در سطح بسیار بالایی قرار دارد که نشان از قدرت بالای توضیح دهی مدل می باشد. از سوی دیگر آماره F نیز بسیار بالا و معنی دار می باشد که نشان از معنی دار بودن کل رگرسیون می باشد.

β ضریب مربوط به مدل بخش صنعت و معدن، حاکی از آن است که افزایش نرخ سود تسهیلات بانکی، منجر به افزایش سرمایه گذاری در این بخش شده است. گرچه بر اساس تئوریهای اقتصادی موجود، کاهش نرخ سود تسهیلات بانکی منجر به افزایش سرمایه گذاری در بخش های مختلف اقتصادی می شود. اما همانطوری که نتایج مدل های فوق نشان می دهد افزایش نرخ سود تسهیلات بانکی تاثیر قابل توجهی بر سرمایه گذاری در بخش مذکور نداشته است و کماکان بدون توجه به تغییرات نرخ سود تسهیلات بانکی میزان سرمایه گذاری در بخش مذکور در سطح نسبتاً بالایی قرار داشته است به عبارت دیگر تقاضا برای دریافت وام، حتی در نرخ هایی قبل از کاهش، همواره در سطح بالایی بوده است. نمودار (۵) نیز موید این مطلب می باشد:

بنابراین نرخ سود تسهیلات به عنوان یک متغیر تاثیر گذار بر سرمایه گذاری بخش خصوصی چندان مطرح نبوده است که از مهمترین دلایل آن، تحت الشعاع قرار گرفتن ارزیابی سرمایه گذاری از فاکتور ریسک و نااطمینانی ها در برابر نرخ سود است.

۴- جمع بندی و نتایج

نتایج مربوطه حاکی از بالا بودن تقاضا بخش خصوصی برای دریافت

وام حتی در نرخ سودهای بالاست بنابراین کاهش نرخ سود تسهیلات بانکی بدون توجه به میزان تقاضای تسهیلات که ممکن است چندین برابر منابع موجود باشد، منجر به عدم تناسب عرصه و تقاضا در این عرصه شده و موجب تغییر در ترکیب سپرده ها می گردد.

از طرف دیگر بانکها با کاهش نرخ سود تسهیلات خود ناگزیر از کاهش نرخ سپرده های خود می باشند در نتیجه نرخ پس انداز در کشور و در پی آن قدرت بانکها برای اعطای وام کاهش می یابد که میزان سرمایه گذاری و تولید نیز کاهش یافته و این امر نیز خود باعث کاهش پس انداز می شود که ممکن است منجر به رونق بازارهای مالی مانند سفته بازی، بورس بازی، بکار افتادن پول هادر زمینه های زود بازده همچون واسطه گری می شود و بخش دیگری از این سرمایه ها نیز به سمت بازارهای غیر مشکل پولی هدایت خواهد شد. بنابراین تغییرات و اصلاحات نرخ سود تسهیلات بانکی در بخش های مختلف از جمله بخش صنعت و معدن باید به گونه ای اجرا شود که مجموعه سپرده گذاران، گیرندگان تسهیلات و نظام بانکی در یک ارتباط منطقی با هم بوده و اصلاح نرخ سود تسهیلات، همگام با کاهش نرخ تورم پیش بینی شده در طول برنامه های توسعه باشد.

پی نوشت ها:

۱- نرخ اسمی سود تسهیلات بانکی با استفاده از فرمول $\left[\frac{1 + \text{نرخ اسمی}}{1 + \text{نرخ تورم}} - 1 \right]$ به نرخ واقعی تبدیل شده است.

منابع:

- ۱- بانک مرکزی، ترازنامه و گزارش اقتصادی، سال های مختلف.
- ۲- فتاحی، علی، "رابطه بین نرخ بهره با تورم در ایران"، مجله بانک و اقتصاد - شماره ۵۶، ۱۳۸۴.
- ۳- فرجی، یوسف، پول، ارز و بانکداری، موسسه مطالعات و پژوهش های بازرگانی - تهران، ۱۳۷۷.
- ۴- صمیمی، احمد، اقتصاد سنجی به زبان ساده، انتشارات دانشگاه مازندران، ۱۳۷۸.
- ۵- رشیدی، مهدی، مدیریت ریسک نوسانات نرخ ارز و بهره، انتشارات موسسه مالی بانکداری ایران، ۱۳۷۵.
- ۶- وزارت صنایع، گزارش عملکرد وزارت صنایع و معادن، سال های مختلف.
- ۷- ماجدی، علی، پول و بانک، انتشارات مرکز آموزش بانکداری، ۱۳۶۷.

8- D.R. Kamerschen, 'Money and Banking', South Western Publishing Co., 1992.